

Ο Χ΄ ΠΕΤΡΗΣ ΣΠΑΝΟΣ ΕΚ ΒΩΝΗΣ

Μιά καλλικέλαδος ἀηδῶν ποῦ ἐτίμησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀναλόγιον ἐπὶ ἐξικονταετίαν καὶ πλέον

ΧΡΙΣΤΟΥ ΛΟΓΓΙΝΟΥ

Ὁ Χατζηπετρῆς Σπανὸς ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Βῶνη πλησίον τῆς Κυθρέας περὶ τὸ 1850 ἀπὸ γονεῖς γεωργοὺς καὶ πολὺ θεοσεβεῖς. Ἡ μόρφωσις ποῦ ἐπῆρεν ἦτο μικρά, ἐδιδάχθη μόνον τὰ γράμματα τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου τοῦ χωριοῦ του ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ὁ Θεὸς ὅμως τὸν ἐπροίκισε μὲ τὸ χάρισμα μιᾶς ἐξαιρετικῆς γλυκυτάτης καὶ εὐστρόφου φωνῆς. Αὐτὸ ὤθησε τὸν εὐσεβῆ πατέρα του νὰ φροντίσῃ νὰ τὸν μάθῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν διὰ νὰ γίνῃ ἱεροψάλτης. Τότε διέμενεν εἰς τὸ ἐν Παλουριωτίσῃ μοναστήριον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ὁ αἰμνηστος μέγας μελοποιὸς καὶ μουσικοσυνθέτης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὁ Στυλιανὸς Χουρμούζιος ποῦ ἦτο καὶ ψάλτης τοῦ ἀοιδίου Ἀρχιεπισκόπου Σωφρονίου. Εἰς τὸν Χουρμούζιον λοιπὸν ἐμαθήτευσεν ὁ Χατζηπετρῆς καὶ — ὡς ἐλέχθη — λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης καὶ ἐξαιρετικῆς αὐτοῦ φωνῆς, ἐξέμαθεν εἰς τὸ ἄρτιον καὶ εἰς σύντομον χρονικὸν διάστημα τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν κα-

ταστάς οὕτω εἰς ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Χουρμούζιου, ἂν μὴ ὁ ἄριστος. Ὁ Χουρμούζιος, ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων, ἐδίδαξεν εἰς τὸν Χ΄ Πετρῆν καὶ τὰ πλέον δύσκολα μαθήματα τῆς «Πανδώρας»¹.

Ὁ Χατζηπετρῆς — μὲ αὐτὸ τὸ προσὸν ποῦ τὸν ἐπροίκισεν ὁ Θεὸς — ἂν εἶχε καὶ ἀνωτέραν μόρφωσιν, θὰ συναγωνίζετο ἴσως καὶ αὐτὸν τὸν διδάσκαλόν του Χουρμούζιον. Ἦτο ἀφθαστος ἐκτελεστής τοῦ χειρουβικοῦ ὕμνου, τῶν κοιωνικῶν καὶ τῶν «τερερεισμῶν»² Ἐκλεψε, μὲν πῶ εἰς αὐτὰ, τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Χουρμούζιου. Ὅλα τὰ μαθήματα τῶν μεγάλων Βυζαντινῶν κλασσικῶν μελοποιῶν τὰ ἐκτελοῦσεν ἄμειπτα μὲ μεγάλην βυζαντινὴν μαεστρίαν. Ὅπως τὸν Χουρμούζιον, οὕτω καὶ αὐτόν, ἦτο ἡ χαρὰ τῶν ἐκκλησιαζομένων νὰ τὸν ἀκούουν ψάλλοντα μὲ βοηθοὺς μόνον ἓνα ἢ δύο καλλιφώνους ἰσοκράτας, διὰ τῆς τέρψεως δὲ τῆς ἀκοῆς ἀνυψοῦτο ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ἄν καὶ δὲν ὑπῆρ-

1. Βιβλίον περιέχον ἑλληνικὰ καὶ τούρκικα τραγούδια — «Μακκάμια» — τονισθέντα εἰς ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν παρὰ τοῦ μελοποιῦ Θ. Π. Φωκαέως ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1846. Εἶναι ὅλα σχεδὸν παθητικά, ἐρωτικῶς περιεχομένου καὶ διὰ νὰ τὰ ἐκτελέσῃ τις πρέπει νὰ εἶναι βαθὺς γνώστης τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ νὰ ἔχῃ μεγάλην εὐστροφίαν τῆς φωνῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτου, νὰ εἶναι καὶ καλὸς γνώστης τῆς τουρκικῆς γλώσσης. Πάντα ταῦτα τὰ προσόντα ἐκέκτητο ὁ Χ΄ Πετρῆς. Εἰς Κύπρον σήμερον ἀδυνατῶ νὰ πιστεύσω ὅτι ὑπάρχουν ψάλται ποῦ νὰ δύνανται νὰ ἐκτελοῦν τὰ τούρκικα «μακκάμια» τῆς Πανδώρας, ἑλληνικὰ ἴσως.

2. Κρατῆματα λεγόμενα, ψαλλόμενα εἰς τὸ τέλος τῶν ἀργῶν ἐκκλησιαστικῶν μαθημάτων. Σήμερον αὐτὰ παραλείπονται εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς χάριν συντομίας.

χον τίτε μεγάφωνα εἰς τοὺς ναοὺς, ἐν τούτους λόγῳ τῆς ἠχηρᾶς αὐτοῦ φωνῆς ἠκούετο εὐκρινέστατα, ἀποφεύγων τὰς ἀμέτρους ὀξυφωνίας καὶ τοὺς θεατρνισμούς, ἐξ οὗ καὶ ἡσυχία ἄκρα ἐπεκράτει ἔντε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ νάρθηκι κατὰ τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς τελετάς.

Ὁ Χατζηπετρῆς κατ' ἀρχὰς ἔψαλλον εἰς τὸ χωρίον του ὠρεάν, ἐξήκει δέ καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ, πού ἦτο εἰς ἐκ τῶν καλύτερων. Ἐξέτρεφε φορβάδας τὰς ὁποίας ἐπώλει διὰ τὰ ἵπποδρόμια καὶ καμήλους τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποῖει ὡς μέσα μεταφορᾶς ἀσθέστου ἀπὸ τὰ καμίνια τοῦ Πενταδακτύλου, ἀχύρου, καὶ τεμαχίων ξηρῶν κορμῶν δένδρων (κουττούτσια) ἀπὸ τὰ δάση εἰς τὸν σιδηρόδρομον διὰ τὴν θέρμανσιν τοῦ νεροῦ εἰς τὸν λέβητα (καζάνι).

Ὅταν ἀλώνιζε — τότε μὲ θώδια σύροντα τὴν βουκάνην — πρὸ πάντων κατὰ τὰ δροσερὰ δειλινά, πότε ἔψαλλε τὰ ἀγαπημένα του ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα καὶ πότε ἐτραγουδεῖ «μακκάμια» καὶ ἐκείνη ἢ μελωδικὴ ἠχηρὰ φωνὴ του ἠκούετο, ὡς μοῦ ἔλεγον οἱ συγχώριοι του, ἕως εἰς τὸ Παλαίκουθρον³.

Ὁ Χ' Πετρῆς, τότε, εἶχε καὶ μερικοὺς μαθητὰς ἐξ Ἀκανθοῦς εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδασκε τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, οἱ μαθηταὶ αὐτοὶ ἐφιλοξενοῦντο, δωρεάν, εἰς τὸ σπίτι του. Ὡς τόπον διδασκαλίας πολλὰς φορὰς ἐχρησιμοποῖει τὸ μέγαλον ἰδιόκτητον καφενεῖον του. Πολλοὶ συγχωριανοὶ του πού τακτικὰ ἐσύχναζον εἰς τὸ

καφενεῖον αὐτό, ἐξ ἀκοῆς ἐμάνθανον καὶ αὐτοὶ καὶ ἔψαλλον, πρακτικῶ τῷ τρόπῳ, ἐξ οὗ καὶ ἡ Βώνη εἶχε καὶ τοὺς περισσοτέρους ψάλτας, τότε, εἰς τὴν περιοχὴν.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Χατζηπετρῆ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω.⁴

Ὅταν ἐκτίζετο ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου του ὁ «Ἅγιος Γεώργιος τῆς Βώνης», λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ κάτοικοι ἦσαν πτωχοί, — οἱ πλείστοι ἀγωγιάται καμηλάρηδες — ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποπερατωθῇ τὸ κτίσιμον τῆς ἐκκλησίας χωρὶς τὴν χρηματικὴν ἢ ὑλικὴν βοήθειαν (πέτραι, ἄσβεστος, γύψος κλπ.) καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων. — Ζήδκια λεγομένη. — Ὁ Χατζηπετρῆς τότε, εὐσεβῆς ὡς ἦτο, ἐπενόησε κάτι πού νὰ περιέχη καὶ θρησκευτικὸν νόημα καὶ θρησκευτικὸν περιεχόμενον διὰ νὰ μὴ γίνωνται ἐπιφορτικοί. Ἄντι νὰ περιερχωνται μὲ τὸν σάκκον τῆς ἐλεημοσύνης τὰ διάφορα χωρία διὰ τὴν «ζήδκιαν», συνεδύασε τοῦτο καὶ μὲ τὴν ψαλμωδίαν. Ἐκάστην Κυριακὴν ἢ καὶ ἑορτὴν μετέβαινεν εἰς αὐτὰ — ἐπὶ ὄνου τότε — καὶ ἔψαλλον κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τοὺς ἀνακοίνωνε τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεώς του. Οἱ χωρικοί, πού ἔμεναν κατευχαραστημένοι καὶ κατενθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν ψαλμωδίαν τοῦ Χατζηπετρῆ, συνεισέφερον τὸν ὀβολὸν των μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν εἰς τὸ πολλαπλάσιον. Πολλοὶ κάτοικοι ἐκ τῶν χωρίων αὐτῶν πού διέθετον ἀμάξια (κάρρα) τὰ ἐφόρτωνον μὲ πέτρας καὶ τὰς ἔφερνον εἰς Βώνην διὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ὅταν ἐπήγαιεν νὰ

3. Χωρίον ἀπέχον περὶ τὸ 1½ μίλιον πρὸς νότον τῆς Βώνης.

4. Πληροφορία ἀπὸ τὸν Ἀνδρέαν Βλάμην ἐκ Βώνης νῦν ἐγκατεστημένος εἰς Κάτω Λακατάμιαν.

ψάλλη, ὡς ἀναφέραμεν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, εἰς τὰ διάφορα χωρία (Ἄσσια, Βατυλή, Μαραθόβουνον, Ἄγκαστίναν κλπ.) τοῦ ἐγίνετο τοιαύτη ὑποδοχή, ὡς νὰ ἦτο ὑποδοχή Ἀρχιεπισκόπου, τότε τὸν ἐκτιμοῦσαν. Οἱ Ἄγκαστινῶτες ἀνέλαβον καὶ μετέφερον ὅλην σχεδὸν τὴν ποσότητα τῆς γύψου, διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὸ χωρίον «Κουροῦ Μοναστήρι» δωρεάν. Οὕτω μετὰ πάροδον μερικῶν ἐτῶν ἀποπερατώθη ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βώνης — χάρις εἰς τὸ μέγαλον τέκνον αὐτῆς, τὸν Χ'΄ Περρῆν — καὶ ὅπου πρὸ τῆς εἰσβολῆς, ὡς γνωστὸν ἐκάστην Δευτέραν τῆς Διακαινισίμου ἦτο καθιερωμένον καὶ ἐτελεῖτο μεγάλη θρησκευτικὴ πανήγυρις διὰ τῆς συγκεντρώσεω πλήθους εὐλαβῶν προσκυνητῶν ἐξ ὅλης τῆς περιοχῆς.

Ὁ Χ'΄ Περρῆς, ὡς προαναφέραμεν, ἔψαλλε κατ' ἀρχάς εἰς τὸ χωρίον τοῦ Βώνην. Μετὰ δὲ ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς Ἅγιον Ἀντώνιον Λευκοσίας. Εἰς Λευκοσίαν ἤρχετο ἀπὸ τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου μὲ ὄνον καὶ διανυκτέρευεν εἰς δωμάτιον (νοτάν) μέσα εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας, τὴν δὲ Κυριακὴν μετὰ τὴν λειτουργίαν, πάλιν ἐπὶ ὄνου καθήμενος ἐπέστρεφεν εἰς τὸ χωρίον του — Αὐτοκίνητα δὲν ὑπῆρχον τότε καὶ ἴσως νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος πού οἰκειοθελῶς διέκοψε ἀπὸ τοῦ νὰ ψάλλη εἰς Ἅγ. Ἀντώνιον — (δηλ. τὸ δύσκολον τῆς μεταφορᾶς χειμῶνος τε καὶ θεόρου).

Κάποτε ὅταν ἐχείρευεν ἡ θέσις τοῦ δεξιοῦ ψάλτου εἰς Φανερωμένην, λόγῳ τοῦ διορισμοῦ τοῦ

δεξιοῦ ψάλτου αὐτῆς μ. Κλ. Ἀρτεμίδη εἰς Αἴγυπτον, προσεκλήθησαν καὶ ἐδοκιμάσθησαν διὰ τὴν θέσιν αὐτὴν καὶ ὁ Χ'΄ Περρῆς καὶ ὁ Μιχαήλ (Μισιέλλης) Θεοχαρίδης πού ἔψαλλε δεξιὸς τότε εἰς Τρυπιώτην.

Ὁ Μισιέλλης κατήγετο καὶ αὐτὸς ἐκ Βώνης ἀλλὰ ἦτο ἀποκατεστημένος εἰς Λευκοσίαν. Ὑπερῆρεσαν καὶ οἱ δύο, προσελήφθη ὅμως ὁ Μισιέλλης, ἴσως διότι τὰ γράμματά του ἦσαν περισσότερα ἀπὸ τοῦ Χ'΄ Περρῆ ἢ διότι διέμενεν εἰς Λευκοσίαν.⁵

Μετὰ ἀπὸ τὸν Ἅγ. Ἀντώνιον, ὅπως ἀνεφέρθη, ὁ Χ'΄ Περρῆς ἔψαλλεν ἐπὶ μικρὸν διάστημα εἰς Βώνην καὶ μετὰ εἰς Ἅγ. Ἀνδρόνικον τῆς Κυθρέας. Τὸ 1928 ὅταν μετετέθη ἐκ Λαπήθου καὶ διωρίσθη ὡς διδάσκαλος (ὁ γράφων) εἰς Κυθρέαν, τὸν ἀντικατέστησα διότι εἶχε μεταθεῖ εἰς Ἀθήνας δι' ἐγχείρησιν, ἐπανελθὼν δὲ καὶ ἀναρρώσας ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὴν θέσιν του μέχρι τοῦ θανάτου του τὸ 1931. Ἐπικήδειον λόγον κατὰ τὴν κηδεῖαν του ἐξεφώνησεν ὁ ἐκ Κυθρέας διδάσκαλος Εὐγένιος Ἀνδρόνικος ἐξάρας καὶ ἐξυμνήσας τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Ἀπὸ Βώνην εἰς Κυθρέαν πάλιν ἤρχετο μὲ τὸ ἀγαπημένον του μεταφορικὸν μέσον, τὸν ὄνον.

Ὁ Χ'΄ Περρῆς εἶχε πάρα πολλὰ χειρόγραφα μαθήματα τοῦ ἀειμνήστου μελοποιῦ καὶ μουικοσυνθέτου διδασκάλου Στ. Χουρμουζίου. Τὰ ἐφύλαττε μέσα εἰς ἕνα ἡμιφθαρμένον μπαούλο, δὲν διετήρει βιβλιοθήκην — πού νὰ εὔρεθῆ τότε βιβλιοθήκη εἰς γεωργικὸν σπίτι — καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν πού ἐχρονολογοῦντο ἀπὸ τοῦ 1870 κατεστρά-

5. Πληροφορία ἀπὸ τὸν Κοινοτάρχην τῆς Βώνης Λουκᾶν Βλάμην ἐπιπλοποιόν.

φησαν (ὁ σκῶρος, ἡ ὑγρασία, πλείστα γραμμένα με μολύβι κλπ.). Καὶ ἂν υποθέσωμεν ὅτι ἐσώθησαν μερικά, θὰ κατεστράφησαν καὶ αὐτὰ ὑπὸ τῶν τούρκων εἰσβολέων.

Ὁ υἱὸς τοῦ Χατζηπετρῆ ὁ Μιλτιάδης Σπανός — ἐγκατεστημένος τότε εἰς Κυθρέαν — ἐγκλωβισθεὶς εἰς Βῶνην κατὰ τὴν εἰσβολὴν καὶ ἀποθανὼν εἰς Λευκοσίαν εἰς ἡλικίαν 94 ἐτῶν — πολλάκις μοῦ ἔλεγεν (συνδεόμεθα διὰ φιλίας καὶ ἦτο καὶ ἐνοριότης μου εἰς Κυθρέαν καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἐπίτροπος μίαν περίοδον εἰς Ἄγ. Μαρίναν ὅπου ἔψαλλον) νὰ μεταβῶμεν εἰς Βῶνην καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν διὰ τὰ χειρόγραφα, δυστυχῶς ὅμως ἀπὸ ἀμέλειαν καὶ ἀναβολὴν ἐπὶ ἀναβολῆς δὲν ἐπραγματοποιήθη τοῦτο. Ποῖος ἐφάνταζετο τὴν εἰσβολὴν!

Ὅταν ὁ Χ' Πιτρῆς ἔψαλλεν εἰς Ἄγιον Ἀντώνιον πολλοὶ χριστιανοὶ ἐξ ἄλλων ἐνοριῶν τῆς Λευκοσίας, ἐκκλησιάζοντο εἰς Ἄγ. Ἀντώνιον διὰ νὰ τὸν ἀκούσουν, ὅταν ἔψαλλε τὸν χερουβικὸν ὕμνον. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὰς Παρασκευὰς τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου διὰ νὰ ἀκούσουν τὸ «Τῆ Ὑπερμάχῳ» ἄργον καὶ τὸ «Τὴν Ὁρραϊώτητα». — Ὁ Χουρμούζιος τότε ἔψαλλεν εἰς Ἄγ. Νάπαν εἰς Λεμεσό. — Πολλάκις ὁ Χουρμούζιος, εἰς τὰς κουθέντας του, ἔλεγεν. «Ἄν ὁ Χ' Πιτρῆς εἶχε κάποιαν μεγαλυτέραν μὸρφωσιν (μὸρφωσις δημοτικῷ σχολεῖου καὶ δὴ ἐπὶ τουρκοκρατίας) θὰ ἦτο φαινόμενον μεταξὺ τῶν ψαλτῶν».⁶

Κατωτέρω παρατίθενται μερικά γεγονότα, τὰ ὁποῖα μοῦ διηγήθηκαν ἄτομα ποὺ ἐζοῦσαν εἰς τὴν ἐ-

ποχὴν τοῦ Χατζηπετρῆ καὶ τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ἀκραδάντως τὴν μεγάλην αὐτοῦ μουσικὴν ἐπιδεξιότητα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καθῶς καὶ τὴν εὐστροφίαν τῆς γλυκειᾶς αὐτοῦ φωνῆς.

1. Ὅταν ἤμην διδάσκαλος εἰς τὸ Παλαίκυθρον τὸ 1935, ἱερεὺς τοῦ χωρίου ἦτο αἰδίδιμος Παπᾶ Γεώργιος Ἀθανασίου μετὰ τοῦ ὁποῖου συνεδεόμην διὰ πολλῆς φιλίας καὶ κατὰ τὴν πενταετῆ θητείαν μου εἰς Παλαίκυθρον καὶ μετὰ. Τὸ μεσημέρι ὅταν ἐσχόλαζα, συναντώμεθα εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ χωρίου ποὺ ἦτο καὶ ἰδιοκτησία του καὶ ὠμιλοῦσαμεν. Ὁ καφετζῆς τοῦ καφενεῖου διατηροῦσε ἓνα γραμμόφωνον παλαιοῦ τύπου καὶ σχήματος, με χωάνην. Ὁ καφετζῆς, τοῦ ὁποῖου ἤρεσκον τὰ τούρκικα «μακκάμια», ἔβαλλεν δίσκους κάποιου σπουδαίου τούρκου τραγουδιστοῦ, τοῦ Νουρεττή⁷ καὶ ποὺ εἶχε μελωδικὴν καὶ θαυμασίαν εὐστροφον φωνὴν καὶ ἐκτελοῦσεν εἰς τὴν ἐντέλειαν αὐτὰ τὰ «μακκάμια». Ὁ παπᾶ Γεώργιος, ποὺ ἐγνώριζε πολὺ καλῶς τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν μοῦ ἐξηγοῦσε, κάποτε - κάποτε, τὸ περιεχόμενον τοῦ δίσκου καὶ ἀπολαμβάναμεν τὴν ἔντεχνον ἐκτέλεσιν μετὰ διαφόρους λαρυγγισμοὺς τοῦ τούρκου τραγουδιστοῦ. Ὁ παπᾶ Γεώργιος μετὰ τὸ τέλος κάποιου δίσκου μοῦ εἶπε: «Ἐπρεπε κ. Λογγῖνε νὰ ἤκουες τὸν μ. Χ' Πιτρῆ πῶς ἐτραγοῦδει αὐτὰ τὰ μακκάμια, τὰ τραγοῦδοῦσε πῶς τεχνικά, πῶς παθητικά καὶ πῶς γλυκά». Καὶ εἰς τὴν συνέχειαν μοῦ διηγήθη τὸ κατωτέρω γεγονός, ὅπως τὸ ἤκουσε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, ποὺ ἐζοῦσαν τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην.

6. Τὰ ἤκουσεν ὁ γράφων ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Χουρμούζιον.

Πρὸ ἐτῶν, μοῦ εἶπεν, εἰς τὸ χωρίον μας ὑπῆρχεν κάποιος πλούσιος Πασᾶς, ὁ Ταχῆρ Ἀγάς — ὁ Πασᾶς τοῦ Παλαικύθρου ὡς ἐτιτλοφορεῖτο —. Εἰς κάποιον Μπαύράμι ἐπεσκέφθησαν τὸν Ταχῆρ Πασᾶ μερικαὶ χανούμισσαι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, πλουσίας καταγωγῆς, καὶ ἐφιλοξενήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ Πασᾶς διὰ τὴν καταστίτην τὴν παραμονὴν των πλέον εὐχάριστον διωργάνωσεν πρὸς χάριν των ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις μὲ χοροὺς καὶ τραγούδια καὶ ὅ,τι ἄλλο σχετικόν. Μεταξὺ τῶν τούρκων τραγουδιστῶν ἐκάλεσε καὶ τὸν Χ'΄ Περτῆ πού τὴν Βώνη πού ἤξευρε δι' αὐτὸν ὅτι ἐτραγουδοῦσε εἰς τὴν ἐντέλειαν τὰ «μακκάμια».

Τόσον δὲ μελωδικώτατα καὶ μὲ τόσην τέχνην καὶ πάθος ἐξετέλεσε τὸ τούρκικον τραγούδι «μακκάμι», πού ὁ Πασᾶς ἐνθουσιασθεὶς μεγάλως, τὸν ἐχειροκροτοῦσε. Αἱ δὲ φιλοξενούμεναι χανούμισσαι ἐντυπωσιασθεῖσαι καὶ καταγοητευθεῖσαι καὶ αὐταὶ παρεκάλεσαν τὸν Χ'΄ Περτῆ νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ. Ὁ Χ'΄ Περτῆς καὶ τὸ ἴδιον ἐπανέλαβε καὶ ἄλλα παθητικώτερα εἶπε. Ἡ τέρψις καὶ ἡ ἀγαλλίασις καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ Παπᾶ ἦτο τόσον μέγας, διότι ἔμενον κατενθουσιασμένοι αἱ φιλοξενούμεναι του ἔπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Χ'΄ Περτῆ, πού φιλοτιμηθεὶς καὶ ὑποχρεωθεὶς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν ἐκ Βώνης τραγουδιστὴν, ἐδῶρθησεν (ἐκκοσῖάσασεν) εἰς αὐτὸν δέκα (10) σκάλες (στρέμματα) εὐφόρου καὶ πλουσίας γῆς εἰς τοποθεσίαν ἀνατολικῶς τοῦ Παλαικύθρου «Συκᾶ» ὀνομαζομένη.⁸

Αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τὴν ἀνέφερον κάποτε, μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν, εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Χ'΄ Περτῆ τὸν μ. Μιλτιάδη Σπανὸν πού ἦτο, ὡς ἀνεφέρθη, ἐγκατεστημένος εἰς Κυθρέαν, πρὸ τῆς εἰσβολῆς, καὶ μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι — πράγματι — εἶναι ἀληθεστάτη, τοῦ τὴν ἐδιηγῆθη, μοῦ εἶπεν, καὶ ὁ μ. ὁ πατέρας του (Χ'΄ Περτῆς) καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ χωράφια τὰ ἔχουν μέχρι σήμερον καὶ τὰ καλλιεργοῦν οἱ κληρονόμοι τοῦ πατέρα του.

Ὁ Χ'΄ Περτῆς εἶχε κάποτε ἕνα φίλον Χότζιαν ἀπὸ τὴν Πέτραν τοῦ Διγενῆ πού ἦτο καλλιφῶνος καὶ αὐτὸς καὶ μαάλιστα ἤξευρε πολὺ καλὰ τὴν θυζαντινὴν μουσικὴν. Αὐτὸς ὁ Χότζιαν ἤρχετο τακτικὰ εἰς Βώνην καὶ ἔψαλλεν μαζὺ μὲ τὸν Χ'΄ Περτῆ ἀπὸ μουσικὸν βιβλίον τὴν «Πανδώρα» διάφορα κομμάτια. Οἱ τούρκοι τῆς περιχῆς ἐκτιμοῦσαν καὶ ἐσέβοντο πολὺ τὸν Χ'΄ Περτῆ καὶ τὸν ἐφώναζον μὲ τὴν λέξιν Χ'΄ Ταῆ. (Ἑλληνοτουρκικὴ φιλία καὶ ἀλληλοσεβασμός).⁹

2. Ὄταν ὁ Χ'΄ Περτῆς ἦτο ψάλτης εἰς Λευκοσίαν, ἐπῆγε, κάποτε μὲ τὴν παρέαν του, τὸν Σταυρῆν Μέτζην τὸν στρατουρᾶν — πού εἶχε τὴν καταγωγὴν του ἐκ Κυθρέας καὶ πού ἀργότερα ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμά του — στρατουρᾶς — καὶ προσελήφθη ὡς θυρωρός εἰς τὴν Παλαιὰν Ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ Ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου τοῦ Β' καὶ Κυρίλλου τοῦ Γ' — καὶ μὲ τὸν Γεωρκῆν τὸν Ἡμισον τὸν στρατουρᾶν ἐκ Παλλουριωτίσσης, εἰς τὸ μαγερεῖον τοῦ Ἀταλιανῆ πού εὕρισκετο εἰς τὴν σημερινὴν ὁδὸν

7. Πολλάκις ὁ Χουρμούζιος μᾶς ἔλεγε νὰ ἀκούσωμεν πλάκας τοῦ Νουρεττῆ. Εἶναι γλυκύφωνος καὶ δεινὸς ἐκτελεστὴς αὐτὸς ὁ τραγουδιστὴς μᾶς ἔλεγε.

8. Τὴν ἱστορίαν αὐτὴν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν παπᾶ Γεώργιον Ἀθανασίου, μοῦ τὴν ἐδιηγῆθη καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαμπακκίδης ὑποδηματοποιὸς ἐκ Χρυσίδας Κυθρέας.

9. Διήγησις Ἀνδρέου Ζαμπακκίδου ὑποδηματοποιοῦ ἐκ Χρυσίδας Κυθρέας.

Λιπέρτη διὰ νὰ φάγουν. — Ὁ Ἀταλιανὴς ἦτο ἕνας ἐκ τῶν καλυτέρων μαγεύρων τῆς Λευκοσίας, ἦτο ξακουστός διὰ τὸν μυρωδάτον καὶ καλοὺσημένον τταβάν του, πού ἐμεινεν παροιμιώδης μέχρι σήμερον σάν «ὁ τταβᾶς τοῦ Ἀταλιανῆ — Ἀφοῦ ἔφαγον καλὰ καὶ ἤπιαν καὶ τὸ ἀγαπητόν τους κρασάκι τὸ πιτσιλλίσιμον, πού ἦτο τὸ μόνον ποτὸ πού ἐπικρατοῦσε τότε, ὁ Χ'΄ Πετρῆς, ὡς συνήθως, ἄρχισε νὰ τραγουδᾷ τὰ ἀγαπημένα του μακκάμια τῆς «Πανδώρας». Δὲν ἐπέρασαν ὅμως πολλὴ ὥρα καὶ νά! καὶ περνᾷ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἢ ἀστυνομικὴ περίπολος¹⁰ μὲ ἐπιεφαλῆς τὸν ξακουστόν, τότε, Μουσταφᾶ Τσιαούσιην.

Ὅταν ἡ περίπολος ἔφθασεν εἰς τὴν ἐξώθυραν τοῦ ἐστιατορίου, ἐσταμάτησεν. Ὁ Χ'΄ Πετρῆς νομίζων πὼς θὰ τοὺς ραπορτάρουν (προσάψουν κατηγορίαν) δι' ἀνησυχίαν, ἔπαυσε τὴν τραγουδιάν. Τοῦναντίον ὅμως συνέβη. Ὁ Μουσταφᾶ Τσιαούσιης ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Χ'΄ Πετρῆ τοῦ εἶπε. «Ξαναπέ το, πέ Χ'΄ Πετρῆ τοῦτο τὸ τραουδικιὰ πού τραοῦδας, τσίε ἦντα (ὄ,τι) νὰ τὸ φᾶτε, ἦντα (ὄ,τι) νὰ τὸ πιῆτε οὐλλα πκιερωμένα πουλλῶδου μου». Ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ Χ'΄ Πετρῆς ἀντὶ ἕνα

«μακκάμι» τοῦ εἶπεν ἀκόμη ἕνα. Ὁ Μουσταφᾶ Τσιαούσιης εὐχαριστηθεὶς εἶπεν εἰς τὸν Χ'΄ Πετρῆν «ἄσκον σου (μπράβο σου) πέ Χ'΄ Πετρῆ, νὰ ζήσης σ' ἡγλία γρόνια.»¹¹

3. Ὅταν ὁ ἀείμνηστος Χουρμούζιος ἦτο ἱεροψάλτης εἰς Ἀγ. Νάπαν τῆς Λεμεσοῦ — 38 συνεχῆ ἔτη — ἐδιδάχθησαν καὶ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν πληθώρα μαθητῶν ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Κοντολαίμης ἐκ Πολεμιδιῶν.¹² Ὁ Κοντολαίμης ἔγιγεν ἀριστος ψάλτης καὶ ἀριστος ἐκτελεστής τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων, ἐν πολλοῖς ἐμιμήθη τὸ ἰδιᾶζον ὕφος τοῦ Χουρμούζιου — ἴσως νὰ ἦτο ὁ μόνος — καὶ ὅταν ἔψαλλε, χωρὶς νὰ τὸν βλέπης, ἐνόμιζες πὼς ἔψαλλεν ὁ ἴδιος ὁ Χουρμούζιος. Ὁ Κοντολαίμης ἐξασκοῦσε καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ εἰς τὸ χωρίον του (Πολεμίδια). Κάποτε τοῦ ψόφησε μιὰ μούλα (ἡμίονος) καὶ ἐπειδὴ τὴν ἐχρειάζετο ἐπειγόντως διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν χωραφιῶν του, κατέβη εἰς Λεμεσόν νὰ ἐρωτήσῃ καὶ πληροφορηθῆ ἀπὸ τὸν Χουρμούζιον, ὃν ἐγνώριζε κανένα τίμιον ἄνθρωπον κατὰ τὰ μέρη τῆς

10. Ἡ περίπολος ἦσαν ἀστυνομικοί, καθαλλάρηδες ἐπὶ ἵππων — σημεῖνδες τοὺς ἔλεγον εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν — 4 ἢ 6 τὸν ἀριθμόν, μὲ ἕνα ὑπεύθυνον ἐπὶ κεφαλῆς πού ἐπρωπορευέτο, καθαλλάρης καὶ αὐτός. Ὅλοι οἱ ἀστυνομικοὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐφοροῦσαν φέσι. Αἱ περιπολῖαι ἐγίνοντο καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα. Κατὰ τὴν νύκτα πού ἦτο ἡσυχία — δὲν ὑπῆρχον τότε αὐτοκίνητα οὔτε καὶ μοτοσυκλέττες — ἦτο κάτι τὸ πολὺ εὐχάριστον νὰ ἀκούῃ τις ἀπὸ μακρὰ τὸν κρότον τῶν πετάλων τῶν ἵππων ἐπὶ τῶν μὴ ἀσφαλισμένων τότε δρόμων. Φυσικὰ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς περιπολίας καὶ πρὸ παντὸς τὴν νύκτα δὲν ἐξυπηρετοῦσε καὶ κανένα πρακτικὸν σκοπὸν, διότι ὁ κλέπτης ἢ ὁ διαρρήκτης ἀκούων ἀπὸ μακρὰ τὴν περίπολον τὸ ἐσκαῖεν ἢ ἐκρύπτετο διὰ νὰ συνεχίσῃ ἀργότερα τὸ ἔργον του. Οἱ δρόμοι τῆς πόλεως ἐφωτίζοντο μὲ λάμπας τοῦ πετρελαίου (φανάρια).

11. Ἀφήγησις πρὸς τὸν γράφοντα Χ.Λ. ὑπὸ τοῦ Μιχαῆλ Χ'΄ Κωνσταντῆ χρυσοχοῦ, ἐτῶν 84 ἐκ τῆς ἐνορίας Ἁγίου Ἀντωνίου Λευκωσίας.

12. Ὁ Ἰωάννης Κοντολαίμης ἐχρημάτισεν ὡς δεξιὸς ψάλτης εἰς Ἁγίον Ἀντώνιον Λευκωσίας τὰ ἔτη 1922—1924 μὲ ἀριστερὸν ψάλτην εἰς τὸν ἴδιον ναὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀντώνιον Κοντολαίμην πού ἐφοῖτα εἰς τὸ Π. Διδασκαλεῖον καὶ ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀπεφοίτησε τὸ 1924.

Μεσσαορίας¹³ νά τόν συστήση πρὸς αὐτὸν καὶ νά τόν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν καὶ ἀγορὰν τῆς μούλας.

Ὁ Χουρμούζιος ἐπροθυμοποιήθη καὶ τοῦ εἶπε. Ἔχω κάποιον μαθητὴν εἰς τὸ χωρίον Βώνη, τὸν Χ'΄ Περτῆν πού ἐκτός ἀπὸ ψάλλτης εἶναι καὶ καλὸς γεωργός. Εἰς αὐτὸν νά υπάγῃς καὶ νά τοῦ εἰπῆς πῶς σέ ἔστειλα ἐγὼ καὶ νά εἶσαι βέβαιος πῶς θά σέ βοηθήσῃ. Μάθε ἐπίσης, ὅτι εἶναι καὶ πολὺ φιλόξενος καὶ ἕως ὅτου νά εὕρητε τὴν μούλαν θά εἶσαι φιλοξενούμενός του.¹⁴ Ἐπίσης, ἐκτός ἀπὸ τὴν ψαλμουδιάν, εἶναι καὶ δεινὸς ἐκτελεστής τῶν «μακκαμιῶν» τῆς Πανδώρας. Πιθανόν, μᾶλλον εἶναι θέβαιον, ἐνῶ θά τρώγητε θά σοῦ προτείνῃ νά ψάλλῃς κανένα ἐκκλησιαστικὸν ὕμνον, μὲ τὴν σειρὰν τοῦ θά ψάλλῃ καὶ ἐκεῖνος. Πρόσεξε, ἐκκλησιαστικὰ ψάλλε ὅσα θέλεις, μὴ γελασθῆς ὅμως καὶ δοκιμάσῃς πῶς θά καταπιασθῆς μαζί του εἰς τὰ «μακκάμια» διότι δὲν θά θά τὰ θγάλλῃς πέραν.¹⁵

Δὲν ὑπῆρχε μεγαλύτερος ἔπαινος διὰ τὸν Χ'΄ Περτῆν ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ πού εἶπεν ὁ Χουρμούζιος εἰς τὸν Κοντολαίμην καὶ πρὸ πάντων ἡ φράσις, «πρόσεξε μὴ καταπιασθῆς μαζί του στὰ «μακκάμια» διότι δὲν θά θγάλλῃς πέραν».

Ὁ Κοντολαίμης εἶχε διδαχθεῖ

καὶ αὐτὸς «Πανδώραν» ὑπὸ τοῦ Χουρμούζιου.

4. Κάποτε ἦλθον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κύπρον διαπρεπεῖς μουσικοδιδάσκαλοι καὶ ἱεροψάλται διὰ νά ἐπισκεφθοῦν καὶ γνωρίσουν τὸν Χουρμούζιον¹⁶. Εἰς παρτεθεισαν πρὸς τιμὴν αὐτῶν τράπεζαν, ἐκτός ἄλλων περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐνδιαφερομένων προσώπων, απρεκάθησε καὶ ὁ Χ'΄ Περτῆς. Διαρκούντος τοῦ μουσικοῦ αὐτοῦ συμποσίου, οἱ φιλοξενούμενοι παρεκάλεσαν τὸν Χουρμούζιον νά ψάλλῃ ἐκκλησιαστικὸν τινα ὕμνον. Ὁ Χουρμούζιος τοῦς εἶπε, θά προετίμων νά ψάλλῃ ὁ μαθητῆς μου Χ'΄ Περτῆς. Πράγματι οὕτω καὶ ἔγινε. Οἱ φιλοξενούμενοι ἔμμενον ἄναυδοι καταμαγευθέντες ἀπὸ τὴν θαυμασίαν ἐκτέλεσιν τοῦ μέλους καὶ ἀπὸ τὴν γλυκύτητα τῆς φωνῆς του καὶ ἀνεφώνησαν καὶ εἶπον «Φανταζόμεθα τότε τὸν διδάσκαλόν του!» καὶ συνεχάρησαν ἐγκαρδίως καὶ διδάσκαλον καὶ μαθητὴν — Χουρμούζιον καὶ Χ'΄ Περτῆν¹⁷ —.

5. Χωρικός τις ἐκ Βώνης ἐπήγε κάποτε εἰς Λύσην διὰ προσωπικὴν του ἐργασίαν. Εἰς τὸ καφενεῖον ἐγνωρίσθη μὲ κάποιον καὶ εἰς τὴν κουβένταν των, τὸν ἠρώτησε (ὁ ἐκ Λύσης) πόθεν ἦτο. Ὁ Βωνιάτης τοῦ εἶπεν πῶς εἶναι ἀπὸ τὴν Κυθρέαν — δὲν γνωρίζομεν πῶς τὸ πῆρε. — Ὅταν δὲ ἠρωτήθη καὶ πάλιν, ἀπὸ ποιᾶν ἐ-

13. Ὁ Χουρμούζιος ἐγνώριζε καλῶς τὴν Μεσσαορίαν διότι ἐπὶ ἔτη ἦτο ψάλλτης εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ Ἀρχ. Σωφρονίου καὶ πολλάκις περιόδευεν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπεθρον διὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας.

Ἡ Μεσσαορία ἦτο φημισμένη διὰ τὴν καλὴν ποικιλίαν τῶν μούλων.

14. Δὲν ὑπῆρχον τότε αὐτοκίνητα, ἐταξίδευαν μὲ ζῶα, καὶ μὲ ζῶον ἦλθεν ὁ Κοντολαίμης ἀπὸ τὰ Πολεμίδια εἰς Βώνην ὅπου ἐφιλοξενήθη 3—4 ἡμέρας ὑπὸ τοῦ Χ'΄ Περτῆ.

15. Ἀφήγησις εἰς τὸν γράφοντα Χ.Λ. ὑπὸ Στυλ. Χουρμούζιου.

16. Ὁ Χουρμούζιος ἦτο γνωστὸς εἰς τοὺς κύκλους τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἀπὸ τὸ θεωρητικὸν του ἔργον πού ἐστάλη ἐκεῖ εἰς τὸν διαγωνισμόν τοῦ 1903 καὶ ἔτυχε τοῦ ἐπαίνου κριθέν ὡς τὸ πλέον ἄρτιον. Ἐπίσης καὶ ἐκ μουσικῶν κειμένων.

17. Ἀφήγησις εἰς τὸν Χ.Λ. ὑπὸ τοῦ Κοινοτάρχου τῆς Βώνης Λουκά Βλάμη.

νορίαν, τότε ήναγκάσθη νά όμολογήση τήν ἀλήθειαν, δηλ. ότι ήτο έκ Βώνης. Τότε ό Λυσιώτης τοῦ λέγει: Γιατί θέλεις νά αποκρύψης τό χωριόν σου; καί συνεχίζει: Ἡ Βώνη εἶνα ξακουστή εἰς ὄλην τήν Κύπρον πού ἐγέννησεν ἕνα Χ' Πετρῆ πού εἶναι ἀηδόνι στή φωνή καί σύ στενοχωριέσαι νά πῆς τό χωριό σου;¹⁸

6. Ὁ ἀείμνηστος λαϊκός μας ποιητής Παλαίσης μέ δυò στίχους περιέγραψε καί ἐξύμνησε τήν γλυκείαν φωνήν τοῦ Χ' Πετρῆ:

«Σάν ἔρεσσα πού τήν Τζυρκάν
ἄκουσα' ν' ἀηδόνι
(τσιάρώτησα ποιόν ἔνι;)
τσ' εἶπα μου' ν'ό Χατζηπετρῆς
πού τό χωρκό τῆ Βώνη»¹⁹

ΧΡ. ΛΟΓΓΙΝΟΣ

Υ.Γ. Ὁ Χ' Πετρῆς ήτο μοναχογιός καί κατά τό ἔθιμον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ γονεῖς του τοῦ ἐκρέμασαν σκολαρίκι εἰς τό ἕνα αὐτί.²⁰

Χ.Λ.

18. Ἀφήγησις εἰς τόν γράφοντα Χ.Λ. ὑπό τοῦ Κοινοτάρχου τῆς Βώνης Λουκά Βλάμη.

19. Ἀφήγησις εἰς τόν γράφοντα Χρ. Λ. ὑπό τοῦ ἐκ Βώνης Ἀνδρέου Βλάμη ἐπιπλοποιοῦ καί νῦν ἐγκατεστημένου εἰς Κ. Λακατάμιαν.

20. Ἀφήγησις πρὸς τόν Χ.Λ. ὑπό τοῦ Κοινοτάρχου τῆς Βώνης Λουκά Βλάμη.

